

Лев Ребет – український вчений-компаративіст

*До 105-річчя з дня народження
і 60-річчя з дня смерті Л. Ребета,
70-річчя з часу появи праці
«Порівняльна метода в науці права»*

Життя – це безупинна обнова, безперобійне відтворювання кожний раз нової синтези з елементів минулого і досвіду сучасности

Л. Ребет

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ

Лев Роман Ребет народився у родині Михайла Ребета і Катерини Недокіс 3 березня 1912 р. у м. Стрий (нині – районний центр у Львівській обл.). Батько працював там поштовим службовцем. У 1922 – 1930 рр. Лев навчався у Стрийській гімназії, був активним пластуном, у 1927 р. став членом Української військової організації, а згодом автоматично – Організації українських націоналістів.

У 1930 р. Л. Ребет вступив на юридичний факультет Львівського університету. Під час навчання був керівником стрийської округи ОУН, часто заарештовувався польською поліцією, засуджений і ув'язнений на два роки. Після звільнення продовжив навчання, а також у 1935 – 1939 рр. очолював Крайову езекутиву ОУН на західноукраїнських землях, кількаразово нелегально переходив кордон і зустрічався з провідником ОУН полковником Коновальцем. У 1938 р. завершив навчання, одержавши ступінь магістра права. Працював як діловод магазину, банку в Кракові та Львові.

У березні 1939 р. знову ув'язнений у Львові, був звільнений разом з іншими в'язнями 20 вересня 1939 р. під час наступу радянських військ.

Того ж року Л. Ребет переїхав до Кракова і там одружився у 1940 р. з Дарією Омелянівною Цісик (26.02.1913 р. – 5.01.1992 р.), своїм давнім соратником і нареченою (вони були заручені із середини 30-х років). Він продовжував брати активну участь у діяльності ОУН, підтримавши її революційну («бандерівську») частину. В 1941 р. з похідними групами ОУН він перебрався до Львова і після проголошення відновлення української державності (30 червня 1941 р.) став 5 липня 1941 р. другим заступником Голови Тимчасового Державного Правління Я. Стецька, виконував обов'язки Голови після арешту останнього. 15 вересня 1941 р. Л. Ребета було заарештовано німецькою владою і вивезено до в'язниці Монтелюпіх у Кракові, а згодом ув'язнено в концтаборі Аушвіц (Освенцим), де він пробув понад три роки.

У грудні 1944 р. він був звільнений німцями і переїхав до Братислави, Відня, а згодом до Інсбруку і Мюнхена. Працював у газетах «Час», «Українська трибуна», «Сучасна Україна», з 1955 р. був головним редактором газети (згодом журналу) «Український самостійник». У 1945 – 1946 рр. був членом Закордонного Центру ОУН, головним суддею Закордонних частин ОУН. 3 грудня 1946 р. керівництвом ОУН був усунутий від політичного життя.

В Українському вільному університеті Л. Ребет 12 лютого 1948 р. захистив першу (доктор прав; «Порівняльна метода в науці права») і у 1949 р. другу (доктор габілітований; «Держава і нація») докторські дисертації. Був асистентом (1948 – 1949 рр.), доцентом (1950 – 1954 рр.), професором (1954 – 1957 рр.) державного права і філософії права УВУ. Здійснював наукове керівництво написання Ю. Гораком дисертації на тему «Суверенітет – сучасна світова проблема» у 1955 – 1956 рр.

З 1952 р. Л. Ребет – член Закордонного представництва Української Головної Визвольної Ради, у 1952 – 1955 рр. – голова Ради Референтів ЗП УГВР. З 1953 р. – член Колегії

уповноважених Крайового проводу ОУН(б)У. В грудні 1955 р. делегатською конференцією був обраний Головою Політичної Ради одного з відгалужень ОУН – Організації Українських Націоналістів за кордоном.

Лев і Дарія Ребети були батьками двох дітей – сина Андрія (народився 30 березня 1942 р.) і доньки Оксани (народилася 27 вересня 1951 р.).

Лев Ребет помер у Мюнхені 12 жовтня 1957 р. на сорок шостому році життя. Лише через п'ять років опісля стало відомо, що ця смерть не була природною, а спричинена отруєнням, яке здійснив агент НКВС Б. Сташинський. Згідно із свідченнями останнього на суді у 1962 р., у Москві Л. Ребета розглядали як небезпечного провідного теоретика української політичної еміграції, він перебував під наглядом радянських агентів. Авторитетні сучасні дослідники стверджують, що це вбивство було особисто санкціоноване першим секретарем ЦК КПРС М.С. Хрущовим і здійснене за допомогою спеціальної зброї, виготовленої в тринадцятому відділі при Першому головному управлінні КДБ СРСР¹. За вбивства Л. Ребета і С. Бандери Богдана Сташинського було нагороджено орденом Червоного прапора з формулюванням: «за успішний внесок у вирішення важливої проблеми»². У 1962 р. Федеральний Верховний Суд ФРН визнав Б. Сташинського лише виконавцем злочинів, а їх головним організатором – владу СРСР, яка узаконила політичні вбивства. І саме значний резонанс цієї судової справи привів до припинення масового санкціонування таких убивств з боку Політбюро ЦК КПРС і керівництва КДБ³.

Згадуючи Л. Ребета, В. Маркус у 1957 р. зазначав: «він належав до тих, що в ім'я вищих інтересів і принципів волів приймати непопулярні рішення. Історія руху і нащадки з дальшої перспективи, а не наші роз'ятрені пристрасті і хви-

¹ *Ендрю К., Гордиевский О.* КГБ: история внешнеполитических операций от Ленина до Горбачева. Москва: Nota Bene, 1990. С. 470.

² Там само. С. 469 – 470, 738.

³ Там само. С. 470 – 471.

линні настрої, судитимуть його і всіх нас за те, що зроблено. Цей суд напевно буде справедливіший, ніж суд хвилини. Але вже і тепер... одного не можна було закинути Покійному, а саме, – браку патріотизму і особистої чесности»⁴.

«Порівняльна метода в науці права»

Дисертацію Л. Ребета «Порівняльна метода в науці права» було виконано під науковим керівництвом професора історії права та філософії права Л. Окіншевича і представлено в Український вільний університет у 1947 р.⁵ У цій праці здійснено докладний розгляд філософських, наукознавчих, історичних аспектів становлення методології порівняльно-правових досліджень у Європі. Слід зазначити, що проблематика методології порівняльного правознавства почала розроблятися набагато раніше⁶, але предметом розгляду дослідників були лише окремі її аспекти. Основи в цій сфері були закладені ще П.Й.А. Фейєрбахом, Е. Гансом, Е. Амарі та ін., у другій половині XIX ст. з'явилися перші узагальнюючі праці з порівняльного правознавства, де невеликі за обсягом розділи присвячувалися методології, у першій половині XX ст. з'явилася значна кількість статей методологічної проблематики.

Можна стверджувати, що після Другої Світової війни різні аспекти порівняльного правознавства опинилися у фокусі

⁴ *Маркус В. Борець за українську державність (слово над могилою Лева Ребета, голови Політичної ради ОУН за кордоном) // Український самостійник. 1957. Ч. 3 (397). С. 6.*

⁵ *Ребет Л. Порівняльна метода в науці права: Дис. ...доктора права. Мюнхен, 1947 // Архів Українського вільного університету (Мюнхен). Одиниця зберігання № 3338.*

⁶ Цій проблематиці ми присвятили дві свої монографії (*Кресін О.В. Становлення теоретичних засад порівняльно-правових досліджень у другій половині XVIII – першій третині XIX століття: компаративна концептуалізація: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Видавництво «Логос», 2017; Кресін О.В. Порівняльне правознавство у XIX – XX століттях: проблеми становлення: Монографія. Київ: Логос, 2011*) та багато інших праць.

уваги вчених, свідченням чого стали масштабні ініціативи і дискусії в ЮНЕСКО, в результаті чого було створено Міжнародний комітет порівняльного права – Міжнародну асоціацію юридичних наук. У межах цього процесу було поставлено питання щодо написання узагальнюючих праць та підручників з порівняльного правознавства.

Власне, монографія Г.К. Гаттеріджа, а згодом книги Р. Давида («Вступ до порівняльного цивільного права» 1950 р.⁷ та ін.) і Ф. де Сола Канізареса («Вступ до порівняльного права» 1954 р.⁸), як батьків-засновників післявоєнного компаративістського руху, й писалися в річищі поставлених тоді завдань. Вони стали основою для синтезу загальної частини порівняльного правознавства, в тому числі систематизації його методології. Ці книги залишалися надзвичайно впливовими протягом кількох десятиліть, перекладалися і перевидавалися, були підставою для запровадження порівняльно-правових дисциплін в університетах та ін.

Із них лише книгу Г.К. Гаттеріджа⁹ було видано дещо раніше, ніж з'явилася дисертація Л. Ребета. Але праця англійського вченого є за своїм змістом підручником. Окрім того, попри свою назву, вона присвячена не методології, а насамперед методиці здійснення порівняльно-правових досліджень, висвітлюючи також коротко їх історію, предмет і об'єкт (розділи I – II), значення для юридичної науки в цілому, міжнародного і міжнародного приватного права (розділи III – V), методику викладання порівняльного правознавства (розділ X). Отже, з певною обережністю, не виключаючи можливості віднайдення невідомих нам публікацій та рукописів, ***дисертацію Л. Ребета можна вважати першим у світі монографічним дослідженням, присвяченим методології порівняльного правознавства.***

⁷ David R. Traite elementaire de droit civil compare. Paris, 1950.

⁸ De Sola Canizares F. Iniciacion al Derecho Comparado. Barcelona: Instituto de Derecho Comparado, 1954.

⁹ Gutteridge H.C. Comparative Law. An Introduction to the Comparative Method of Legal Study and Research. Cambridge: At the University Press, 1946.

Важливим є питання про джерела праці Л. Ребета. Загальний список використаних джерел дисертації налічує 81 публікацію. З них 14 у тексті лише згадуються, але не використовуються. Це праці європейських учених, починаючи від Античності й до початку ХІХ ст. Натомість безпосередньо використано 67 публікацій періоду 1824 – 1942 рр. Майже всі вони – німецькою мовою (і практично всі – німецьких авторів), крім однієї – англійською і однієї – італійською мовами. Використання джерел доволі нерівномірне: на третину з них (22 позиції) автор посилається лише раз, ще на третину (19 позицій) – два-три рази. Натомість найбільш використовуваними джерелами у праці є стаття Ф.В. фон Раучхаупта «Розгляд порівняльного права як науки» 1929 р. (31 посилання), книга Ю. Біндера «Філософія права» 1925 р. (26 посилань), статті Ф. Бернхофта «Про мету та засоби порівняльного правознавства» 1878 р. та Е. Кадена «Порівняльне право» 1938 р. (по 25 посилань).

Як можна побачити із самої назви праці, Л. Ребет вважав порівняння права методом. У свою чергу, метод він визначав, слідом за іншими вченими, як цілеспрямоване використання комплексу засобів здійснення наукового дослідження на основі завчасно визначених правил, що передбачає також формулювання понять і формування системного уявлення про предмет дослідження.

На думку Л. Ребета, порівняння не є суто індукційним методом, його метою є не лише нагромадження емпіричного матеріалу, а й його подальше осмислення, саме по собі воно завжди прагне до синтезу: «Саме [по собі] зовнішнє зіставлення різних норм без шукання внутрішнього взаємовідношення між ними, не є порівнюванням»; «порівнювання ніколи не замкнеться до чисто формальних і методичних меж, але буде автоматично заторкати соціологічні і філософічні питання в роді єдності людської вдачі, природнього права, загальних законів творення права і т.п.»; «дослідники намагаються порівнюванням не лише усталити аналогії і різниці, але також в'яснити, які соціальні, господарські, культурні і політичні чинники впливали в кожному випадку

на розвій права в однаковім, або різнім напрямі»; «хоча порівняльна метода своїм еством була все емпіричною, проте вона була рівночасно часто в крузі філзофічних та теоретичних шукань в ділянці права». Власне зіставлення характеризується як зовнішня, а «порівняльно-аналітичний розгляд» («порівняльне опрацьовання») – як внутрішня частина порівняння.

Це недвозначно виходить за межі запропонованого самим автором обмеження порівняння «вишукуванням подібностей і різниць між нормами різних правних систем». Також він вказує на різні види порівняльно-правових досліджень (догматичне, історичне, генетичне, етнологічне порівняння), методи яких відрізняються, а тому припускає можливість умовного використання терміна «порівняльна наука права» для означення порівняльної методології.

Порівняння, на думку Л. Ребета, як метод і «техніка досліджу», залежне від того чи іншого предмета (а вони всі розподілені між існуючими юридичними науковими дисциплінами) і тому саме по собі не може творити окремої системи самостійних понять, «які клясифікують, вияснюють і впорядковують історично зумовлений зміст права» – а саме це робить науку наукою. Користуючись «порядкуючими принципами», створеними юридичною наукою, порівняння права доходить дещо відмінних відповідей на ті ж питання, але ці відповіді не мають абсолютного характеру (адже засновані на матеріалі мінливого позитивного права) і тому воно не може бути окремою наукою. Відзначимо, що в цьому міркуванні Л. Ребета присутня логічна помилка: частина цілого в принципі не є цілим, питання щодо наукового статусу порівняння права не можна розглядати у співставленні з юридичною наукою, якщо її розглядати як єдину, а не як комплекс наук.

Важливо підкреслити, що соціологію права, юридичну етнологію та філософію права Л. Ребет також називає «ділянками науки права» (суміжними і пов'язаними з порівнянням права), що вказує на його розуміння юридичної науки як єдиної, а тому робить ще менш логічним співставлення і протиставлення порівняння права і юридичної

науки в цілому. Водночас він вказує на можливість розуміння соціології права, юридичної етнології, філософії права як наук, зазначає, що їх сфери значною мірою перекриваються з порівнянням права, визнає окремою «ділянкою» юридичної науки «етнологічне порівнювання права».

Попри однозначне заперечення Л. Ребетом наукового статусу порівняння права воно явно відповідає заявленому ним завданню будь-якої з юридичних наук – «критичне вивчення і загальне описування правних явищ». Як зазначає автор, «непевність вислідів в порівнюванні права не є більша, чим в інших науках». Вимоги автора до науки творити «систему обов'язуючих понять» та «з'ясувати вичерпуючі правні явища» застосовні лише до юридичної науки як цілісної або до комплексу юридичних наук у цілому. Водночас автор стверджує, що порівняння права, як і філософія права, «змагає створити своїми засобами загальнообов'язуючі поняття». Також автор зазначає, що «абстрагуючи від чисто філософічних спекуляцій, порівнювання дає глибокий вгляд в суть правних явищ і дозволяє крізь змінні форми позитивного права бачити незмінне і вічне».

Л. Ребет припускає наявність окремої місії, об'єкта порівняння права (отримання знань про зарубіжне право, універсалізація юридичної науки, сприяння міжнародним економічним зв'язкам, уникнення правового ізоляціонізму, зближення правових систем, інтерпретація права). Але й це, на його думку, не перетворює порівняння права на окрему науку, адже об'єктом є нова якість (загальність) юридичної науки в цілому.

На думку Л. Ребета, порівняння не може розглядатися як самодостатній шлях пізнання права, адже мірило його оцінки має перебувати поза сферою чинного / дійсного, в площині ідеального – принаймні, ідеальне повинне мати негативний характер, відмежовуючи право від не-права. Останнє осягає філософія права. Зрештою нижче він стверджує, що питання абсолютного пізнання взагалі перебуває за межами юридичної науки, але правові поняття та категорії можуть творитися за допомогою догматичного порівняння.

Водночас Л. Ребет зазначає, що метою порівняння є визначення не лише подібностей, а й відмінностей, тому воно не є лише допоміжним засобом у зв'язку з пошуком чи утвердженням ідеалу однорідності правових явищ. Він вказує, що знання зарубіжного права може й не мати практичної мети, і порівняння в цьому випадку можна вважати самотійним дослідженням. І все ж автор наполягає, що значення порівняння полягає у сприянні зближенню правопорядків.

У тексті багато разів, характеризуючи порівняння в праві лише як метод, автор фактично розглядає його як науку, ставить до нього вимоги як до науки (наприклад, поєднання індукційного та дедукційного підходів, хоча вказує також на існування переважно індуктивних наук). Порівняльне право визначається також як спеціалізована сфера («ділянка», «терен») досліджень, вказується на тривале існування у ХІХ – ХХ ст. порівняльної школи, порівняльного напряму правових досліджень. Л. Ребет вказує на «теоретиків порівнювання права», «теоретиків порівняльної методи», «дослідників в ділянці порівняльного права», «дослідників порівняльного права» як на спеціалізацію в наукових дослідженнях.

Зрештою, Л. Ребет обмовлюється і називає його наукою («порівнювання права, як кожна індукційна наука», «порівняльна метода послуговується у великій мірі дедукцією, хоча в засаді належить до індукційної науки» та ін.). Але, на його думку, наприкінці ХІХ ст. «практична сторінка бере верх над теоретичною і порівнювання або обмежується до громадження матеріалів і стверджування різниць чи подібностей без витягання висновків, або обмежує свою мету до визначування найбільше поступового і досконалого права». «Велика синтеза порівняльного права» / «велика система порівняльної науки права» залишається, на його думку, ідеалом, який навряд чи вдасться досягти.

Дещо відмінні міркування щодо характеру порівняння права містяться у вставці до тексту (с. 26а, 26b). Тут автор відкидає постульовану ним же принципову неможливість його наукового статусу: воно може стати окремою науковою дисципліною в майбутньому, вирости з методу в науку, як

порівняльне мовознавство, порівняльне релігієзнавство, порівняльна анатомія, якщо порівняльно-правові дослідження «осягнуть достаточний ступінь самостійності, усталивши окремий круг своєї спеціальності», запропонують «глибший вгляд в явища», виявлятимуть сутність феноменів.

Ймовірними причинами того, що порівняння права ще не стало наукою, Л. Ребет вважає пізню появу порівняльно-правових досліджень, а також особливий характер права – відсутність суттєвих розбіжностей між національними правовими порядками. Тут само автор вказує на запропоновану «першими піонерами» систему порівняльного права / порівняльної науки права, але відзначає пізнішу концентрацію порівняльно-правових досліджень на дрібних питаннях, причинами чого вважає позитивізм, складність синтезу позитивного досвіду всіх правових порядків, відволікання на вирішення нагальних практичних завдань і пов'язане з цим домінування позаконтекстного догматичного порівняння. Але завданням порівняння права є не лише аналіз, а й синтез, формування цілісної системи знань, програми / перспективи подальших досліджень. Л. Ребет припускає можливість самостійної наукової місії / ролі порівняння права, але її визначення вважає складною проблемою, адже вона не повинна накладатися на ролі інших наук: «Це є основне питання порівняльної науки права, від якої розв'язки залежить її самостійне існування».

Поза вставкою цим міркуванням до певної міри відповідає обережне висловлювання щодо того, що «велика система порівняльної науки... може бути здійснена хіба в дальшій будуччині по зробленні великої підготовчої праці», «тенденція трактувати порівняльні студії, як щось більше як методу, є дуже сильна», а також що майбутня порівняльна наука права вивчатиме закономірності й причини розвитку правових явищ в універсальному масштабі, а її висновки будуть основою соціології права (поки ж порівняння права є її частиною). Зрештою, вчений наголошує, що наука порівняльного права ще не є «остаточно поставлена», але відбува-

ється рух у відповідному напрямі, а також на необхідності формування порівняльної історії права «на взір порівняльного мовознавства».

Історичний розвиток порівняння Л. Ребет узагальнює як рух від факту (із стародавніх часів) до наукового методу (початок XIX ст.) і до системи дослідження («система дослід», «свідоме, систематичне порівнювання»), що виходить за межі принагідності й суто практичної мети. Вінцем цієї еволюції він називає відносно недавнє (особливо з появи соціологічно-позитивістського напрямку в другій половині XIX ст.) формування теорії порівняння (або теорії порівняльного методу), набуття ним теоретичного наукового значення, яке, щоправда, станом на середину XX ст. вважає втраченим, але теорію порівняння – й надалі актуальною.

Важливими історичними передумовами завершення формування порівняльного методу, на думку Л. Ребета, були зміни правової дійсності та праворозуміння: подолання правового універсалізму Середніх віків (включно з гегемонією римського права) і становлення національних правопорядків, історизму, позитивістського правового мислення на противагу традиційному спекулятивному природно-правовому (що передбачало появу потреби в пошуку смислу в множині правопорядків), вплив еволюції порівняльної методології в інших науках (зокрема, порівняльного мовознавства). Однією з передумов утвердження порівняння в юридичній науці автор вважає історизм у формі ідеї еволюції, запропонованої Гегелем.

Особливостями порівняння права Л. Ребет вважає розгляд правових явищ на матеріалах множини правопорядків (як і у соціології права, юридичній етнології, філософії права), визнання неунікненності плюралізму правового розвитку, одночасного і взаємопов'язаного існування між правопорядками подібностей і відмінностей з фокусом на причинах і характері останніх, просторовий вимір права. Останній, як поперечний зріз права, виявлення руху і зв'язку правових явищ у просторі, вчений вважає рівним з історичним, як повздовжнім часовим зрізом. Лише поєднання обох

вимірів / підходів, на його думку, здатне представити комплексну картину правового розвитку.

«Опрацьована і випробована» теорія порівняння охоплює, на думку Л. Ребета, зокрема, принципи й критерії здійснення порівняння (наприклад, наявність спільних основ порівнюваних правових явищ, неприпустимість заміни емпіричного дослідження спекулятивними висновками, порівняння правопорядків у групах, необхідність врахування контекстів розвитку права) та ін. Завдяки їй порівняння стає основою сучасної філософії права.

Л. Ребет також розглядає питання перспектив розвитку порівняння права. Зокрема, він доволі скептично оцінює раціоналістські універсалістські підходи. Прогресизм у його гегелівському варіанті, на його думку, є недостатньо обґрунтованим: «Скрита метафізична преміса ненаукового характеру, яка приймає без об'єктивних підстав, що розвій іде все і конечно з долини в гору і що часово пізніші явища є річево досконалішими». На його думку, такий варіант еволюціонізму не сприяє порівнянню, а його підміняє. Натомість учений наголошує конкретні історичні зв'язки правопорядків й неприпустимість нехтування відмінностями в праві на догоду механічному універсалізму.

Раціональна і абстрактна орієнтація сучасного догматичного порівняння, на думку Л. Ребета, сутнісно спрямована на механічну уніфікацію права в світовому масштабі й протистоїть розвитку теорії порівняльності. Натомість автор, не заперечуючи процес такої уніфікації як факт (але не безумовний), не визнавав його метою порівняльно-правових досліджень.

Він визнає потенціал культуроцентричного підходу в порівнянні права, але наголошує, що при цьому мірило оцінки права виходить за його межі, переноситься у сферу філософії культури, і ця проблема не має свого вирішення.

Також Л. Ребет вважає, що розвиток порівняння в праві веде до утвердження нової школи природного права. Вона зовсім не пов'язана з відповідною класичною школою, не є метафізичною, не пропонує позачасових правових ідеалів,

але сприймає віднайдені універсальні подібності як елементи природного, правильного права, та формує образ універсальної історії та сучасного світу права, обґрунтовує теорію порівняльності.

Л. Ребет вважає, що порівняльний метод також корелює, гармонізує й частково синтезує основні підходи до права (юснатуралізм, історична школа і юридичний позитивізм), знаходячи для кожного з них своє місце та межі, точки дотику в юридичній науці, «причиняючись до здійснення ідеалу філософії – до оформлення суцільного всеохоплюючого наукового світогляду» – і це є його найбільшим здобутком.

Після успішного складання докторських іспитів наприкінці 1947 р. Л. Ребета було допущено до захисту дисертації. Він відбувся 12 лютого 1948 р., комісію очолював професор Л. Окіншевич, членами були доценти М. Стахів та Ю. Студинський.

Л. Окіншевич у своєму відгуку на цю працю зазначав, що Л. Ребет поставив перед собою широку проблему філософсько-правового і теоретико-правового характеру, а також що вона «далеко ще неповно з'ясована в науці, намічені ще тільки перші, основні лінії розвитку головних засад і настановлень порівняльного вивчення права». На відміну від Л. Ребета Л. Окіншевич використав термін «порівняльне правознавство» – скоріше у значенні науки, ніж методу. Оцінюючи дисертацію в цілому позитивно, він вказав, що занадто широка тема не дала змоги автору глибоко дослідити деякі її складові, а також на обмеження джерел дисертації лише німецькою літературою. М. Стахів у відгуку на дисертацію Л. Ребета, так же загалом позитивно її оцінивши, вказав на невірне визначення автором науки як такої й нелогічність відмови порівнянню праву в науковому статусі. У відгуках також вказувалося на мовно-стилістичну недосконалість дисертації. Проте у цьому виданні праці ми вирішили зберегти всі мовні особливості оригіналу.

Інших праць, присвячених методології порівняльно-правових досліджень, наскільки нам відомо, у Л. Ребета не було. Але слід згадати його статтю 1956 р. «Права та інтереси в

німецькому й австрійському адміністраційному праві»¹⁰. Важливою з цього погляду вважаємо також характеристику його неопублікованої дисертації «Держава і нація» 1949 р. В. Маркусем: «Праця Ребета про державу і націю є порівняльною; методи і трактування проблематики властиві міждисциплінарним студіям поміж історією, соціологією, правом та теорією культури. Автор базувався на європейському історичному досвіді і не брав до уваги тих нових елементів, що вносять до націотворчого процесу нові народи і націоналізми третього світу. Також його джерела й теорії радше класичні і переважно німецьких авторів. Однак він їх солідно коментував та дав вирівняну синтезу теорії і думки про ці справи до кінця 1940 років. Більше використання французької й англосаксонської літератури могло додати цій ґрунтовній праці Л. Ребета повнішого й нового в нас розміру»¹¹.

Загалом слід відзначити, що праця Л. Ребета надзвичайно цікава й посідає **унікальне місце в історії розвитку порівняльного правознавства та філософії права (вчення про методологію права)**. Вона могла би суттєво вплинути на розвиток українських, і не лише, наукових досліджень. На жаль, її доля склалася інакше, ніж у праць Г.К. Гаттеріджа, Р. Давида, Ф. де Сола Канізареса, – вона залишилася в архіві Українського вільного університету, кілька разів у біографічних нарисах про Л. Ребета згадувалася її назва, а в книзі О. Панченка 2003 р.¹² її було коротко анотовано. Це видання покликане принаймні частково і запізно виправити цю несправедливість.

Висловлюю щиру вдячність за надані архівні матеріали професору Марії Пришляк, ректору Українського вільного університету, і магістру Іванні Ребет, директору архіву і бібліотеки УВУ.

¹⁰ Ребет Л. Права та інтереси в німецькому й австрійському адміністраційному праві // Науковий збірник Українського Вільного Університету. Ювілейне видання. Мюнхен: "Logos", 1956. Т. 6. С. 219 – 234.

¹¹ Маркус В. Лев Ребет – політик, публіцист, науковець і людина // Сучасність. 1977. № 12 (204). С. 43.

¹² Панченко О. Лев Ребет: нація і держава, демократія і право. Гадяч: Гадяч, 2003. С. 144 – 145.

Бібліографія праць про життя і діяльність Льва Ребета

1. *о. Р. Головацький*. Публіцистика Л. Ребета з релігійної проблематики // Український самостійник. 1957. № 4 (398). С. 26 – 28.
2. [] Життєвий шлях Л.Р. Ребета // Український самостійник. 1957. Ч. 3 (397). С. 2 4.
3. Лев і Дарія Ребети – видатні діячі українського національно-визвольного руху: Матеріали наукової конференції, 4 жовтня 1997 року / Упоряд. А. Камінський. – Київ: [б.в.], 1997. 46 с.
4. Маркусь В. Борець за українську державність (слово над могилою Лева Ребета, голови Політичної ради ОУН за кордоном) // Український самостійник. 1957. Ч. 3 (397). С. 5 – 8.
5. Маркусь В. Лев Ребет – політик, публіцист, науковець і людина // Сучасність. 1977. № 12 (204). С. 37 – 46.
6. Московські вбивці Бандери перед судом: Збірка матеріалів / За ред. Д. Чайковського. Мюнхен: Українське видавництво, 1965. 720 с.
7. Мудрик-Мечник С. Закордонні Частини Організації Українських Націоналістів (причинки до історії). Львів, 1995. 150 с.
8. Надольська В.В. Націологічні дослідження Лева Ребета в 40–50-х рр. ХХ ст. // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: «Історичні науки». 2009. № 13. С. 231 – 235.
9. Обух. Дещо про організаційну діяльність Л. Ребета в 1936-39 рр. // Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар». Львів: Інститут народознавства НАН України, 2003. С. 337 – 348.
10. Панченко О. Лев Ребет: нація і держава, демократія і право. Гадяч: Гадяч, 2003. 209 с.
11. Панченко О. Організація українських націоналістів за кордоном в контексті українського державотворення: Науково-популярний нарис. Гадяч: Гадяч, 2003. 429 с.
12. Посівнич М., Брелюс В. Нарис життя Дарії Ребет – «Орлян». Торонто, Львів: Літопис УПА, 2013. 112 с.
13. Ребет А. Лев і Дарія Ребет: мої батьки. Доповідь на університетському семінарі УВУ у Мюнхені, 24.06.1998 р. (Машинопис зберігається в родинному архіві Ребетів). 27 с.
14. [Ребет А.] Торуючи незалежність. Про ідеолога ОУН Лева Ребета розповідає його син Андрій, багаторічний працівник «Радіо Свобода» // Український тиждень. 2010. № 4. С. 46 – 49.

15. Ребет Д. На непопулярних позиціях (історично-біографічний додаток) // Ребет Л. Світла і тіні ОУН. Мюнхен: Український самостійник, 1964. С. 112 – 131.

16. Ребет Д. На перехрестях визвольних змагань / Упор. О. Панченко. – Гадяч, 2003. 569 с.

17. Ребет Л.Р., Ребет Д. ОУН, нація, демократія, Україна: вибрані праці, статті, спогади / Упор. О. Панченко. Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 2013. 336 с.

18. Рибак А.І. Ставлення до демократії у політичній думці ОУН 1940–1950-х років // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія». Політичні науки. 2006. Вип. 57. С. 37 – 43.

19. Романюк М. Ребет Лев // Українська журналістика в іменах / За ред. М.М. Романюка. Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України, 1995. Вип. II. С. 185 – 186.

20. Сич О. Закордонний Центр ОУН (лютий 1945 – лютий 1946 рр.) // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Зб. 7. Львів: Видавництво «Мс», 2006. С. 243 – 266.

21. Стахів В.П. Процес проти Б. Сташинського // «Сучасність». 1961 – 1985: вибране. Нью-Йорк: Сучасність, 1987. С. 253 – 301.

22. Чорній І. Лев Ребет. До 25-ліття його смерті // Сучасність. 1983. № 6. С. 79 – 84.

23. Цісик-Ребет Д. Автобіографія // Літопис УПА. Т. 26: Українська Головна Визвольна Рада: Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. Торонто-Львів, 2001. С. 325 – 329.

24. Эндрю К., Гордиевский О. КГБ: история внешнеполитических операций от Ленина до Горбачева. Москва: Nota Bene, 1990. 768 с.

25. Anders K. Murder to Order. London: Ampersand Book, 1965. 110 p.

26. Universitas Libera Ucrainensis: 1921 – 2011 / Упор.: У. Пацке, М. Шафовал, Р. Яремко. Мюнхен: Український вільний університет, 2011. 828 с.

Кресін О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент
Міжнародної академії порівняльного права,
керівник Центру порівняльного правознавства
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*